

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Riigiteaduste instituut

Bakalaureusetöö

Andres Mõttus

**„Institutsionaalsete tegurite mõju Gruusia, Ukraina ja Kõrgõzstani „värviliste
revolutsioonide“ kui poliitilise režiimi sülle läbimurdele**

Juhendaja: Uta Kroon-Assafrei, MA

Tartu 2012

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Andres Mõttus

Sisukord

1.Sissejuhatus.....	4
2.Postkommunistlike riikide poliitilise režiimi siire.....	6
2.1Režiimi siirde kolm etappi	6
3.Uusinstituionalism	9
4.Patronaalse presidendi ameti kontseptsioon.....	11
5.Presidendi võim ja eliitide kontrollimine.....	13
5.1Eliitide kontrolli süsteemi kujunemine.....	13
5.1.1 Gruusia.....	13
5.1.2 Ukraina.....	14
5.1.3 Kõrgõzstan.....	14
5.1.4 Järeldus.....	15
5.2 Kolme riigi presidendi eliitide kontrolli kaotamise võrdlus.....	16
5.2.1 Gruusia.....	16
5.2.2 Ukraina.....	17
5.2.3 Kõrgõzstan.....	17
6.Lääne riikide poolne instituionaalse demokraatliku arengu edendamine.....	19
6.1 Järeldused.....	22
7.Sõltumatu meedia.....	23
7.1 Gruusia.....	24
7.2 Ukraina.....	25
7.3 Kõrgõzstan.....	26
8.Kokkuvõtte.....	28
9.Kasutatud kirjandus.....	29
Interneti allikad.....	30
10.LISAD.....	33
Summary.....	34

1.Sissejuhatus

L.Kutšma, E.Ševarnadze ja A.Akajevi režiimid ei olnud kindlasti postkommunistlike riikide seas kõige rangemad.. Kohalikud võimud lubasid opositsiooniparteide ning opositsiooni massiteabevahendite eksisteerimist.¹ Selle regiooni jaoks oli see juba küllaltki suureks läbimurdeks.

Kõige selle juures kontsentreerus võim kõigil kolmel juhul presidendi kätte. Poliitilises süsteemis domineeris president absoluutselt. Sel tulemusel oli kogu poliitiline võim Gruusias, Kõrgõzstanis ja Ukrainas oli presidentide käes.

Gruusia, Kõrgõzstan ja Ukraina režiimide analüüsimiseks „värvilise revolutsiooni” eelsel perioodil teiste Sõltumatute Riikide Ühenduse(edaspidi SRÜ)² liikmesriikide taustal tuleb pöörduda Freedom House organisatsiooni poolt läbi viidud poliitiliste õiguste ja kodanikuvabaduste taseme mõõtmiste poole.³ Gruusia ja Ukraina said revolutsioonide eelsel perioodil kõrged hinned. Kõrgõzstanil oli Freedom House hinnangul SRÜ riikide seas keskmine vabaduse tase. Kõrgõzstanil olid omad korralduse eripärad, suured võimalused valitsusväliste organisatsioonide tööks.⁴ Oma rolli mängis doomino printsiip, kui sõna otseses mõttes Gruusia revolutsiooni aastapäeval toimus mastapäne revolutsioon Ukrainas. Ukraina demonstratsiooniefekt oli ajalisel plaanis lähedane valimistele Kõrgõzstanis ning avaldas muljet nii võimule ja opositsioonile kui ka elanikkonnale. Kolme värvilist revolutsiooni võin käsitleda ühtse lainena.

Uurimisobjektideks on seega Gruusia, Ukraina ja Kõrgõzstani poliitiliste siirete või siis värviliste revolutsioonide institutsionaalsed tegurid. Töö teoreetiliseks aluseks on postkommunistlike riikide poliitilise režiimi siirde Thomas Carotheri poolt käsitletud

---

¹Bunce, Valerie; Wolchik, Sharon. *Defeating Authoritarian Leaders in Post-Communist Countries*. Cambridge University Press, 2011 lk 121

²Balti riigid olid juba tol ajal oma demokraatliku arengu poolest võrreldamatud nende postkommunistliku riikidega: seega on Ukraina, Gruusia või Kõrgõzstani kõrvutamine Eesti, Läti või Leeduga ebaratsonaalne

³Прокофьев А. В. Институциональные факторы трансформации политических режимов Грузии, Киргизии и Украины (начало 2000-х годов) ", *ПОЛИТЭКС*, 2010, Vol.6, nr2, lk 117

Vaata LISA tabel 1, 2 ja 3

⁴*Ibid* lk 118

üks lähenemistest⁵ ning Hale poolt välja toodud patronaal presidentaalse võimu teooria.⁶

Metodoloogiliseks osaks on uusinstitutionalismite teooria, mis võimaldab vaadelda institutsioone laiemalt, vaadata nende mõju poliitilistele protsessidele ja mitte keskenduda puhtalt institutsioonide normatiivse ja formaalse uurimisele.

Hüpotees : Patronaal presidentaalse institutsiooni poolne kontrolli kaotamine eliitide üle, vaba meedia olemasolu ning tänu lääneriikide toetusele ja eestvedamisele poliitiliste institutsioonide ja süsteemi demokratsiseerimine võimaldas Gruusial, Ukrainal ja Kõrgizstanil jõuda värviliste revolutsiooni näol poliitilise režiimi siirde murdepunktini, mis võimaldab alustada demokratsiseerumist, kuid kindlasti ei taga selle edukust.

---

⁵Poliitilise režiimi siirde kolm etappi

⁶Henry Hale toob oma töös välja mõiste *patronal presidentialism*, millega ta iseloomustab nii Kõrgizstani, Ukraina kui ka Gruusia presidendi võimu institutsiooni ja poliitilise režiimi olemust.

2. Postkommunistlike riikide poliitilise režiimi siire

Tänapäeva poliitilise režiimi siirde teooria sünni võib paigutada 20. sajandi teise poole. Peamised etapid, mida on juba läbitud ning, mis on olnud põhjaliku uurimise all on kindlasti Lõuna-Euroopa ja Lõuna-Ameerika autokraatsete režiimide lagunemine 1970ndate keskel ja 1980ndate alguses, mitmete Kagu-Aasia riikide demokratiseerimine 1980ndate keskel, Kesk- ja Ida-Euroopa 1970ndate ja 1980ndate siirded ning kindlasti on viimasel ajal jõudsalt tõusnud keskpunktiks Nõukogude Liidu lagunemisel tekkinud viieteistkümne uue riigi uurimine ja nende liikumine demokraatia poole.

Thomas Carothers⁷ toob oma töös välja viis oletust seletamaks demokraatia ülemineku paradigmat. Esimene lähenemine seletab, et kõik riigid, mis eemalduvad ja loobuvad autoritaarsest valitsemisest võib nimeta poliitilise režiimi siirde alustanud riikideks, kelle eesmärk on liikuda demokraatia poole. Selle seisukoha populaarsus on eelkõige seotud 1990ndate algusega, kui paljudes erinevates maailma piirkondades olid poliitilised muutused väga kiired ning enamus riike, kes astusid sammu autokraatiast eemale, hakkati nimetama siirderiikideks.

2.1 Režiimi siirde kolm etappi

Carotheri toob teises lähenemises välja demokraatia ülemineku kolm etappi⁸:

1) *avanemine*⁹: olemasoleva mittedemokraatliku režiimi stabiilsus langeb ning tekivad mitemed lõhed ja võimalus läbimurdeks tõuseb ning režiimi üleminekule eelneb mitmete demokratiseerumise situatsioonide jada, mis võimaldab õõnestada autoritaatset süsteem ning hakkata liikuma demokraatia poole;

2) *läbimurre*¹⁰: vana süsteemi lagunemine ning uue poliitilise režiimi kujunemine;

3) *demokraatia konsolideerimine (kinnistumine)*¹¹: selles faasis toimub aeglane, kuid sihipärane protsess, kus institutsionaalsete reformide, regulaarsete valimiste,

⁷Carothers, Thomas., "The End of the Transition Paradigm" *Journal of Democracy*, 2002, vol 13, nr.1, lk 6

⁸*Ibid* lk 7

⁹ opening

¹⁰ breakthrough

¹¹ consolidation

kodaikuühiskonna edendamise tahetakse saavutada hästu toimivat ja demokraatliku poliitilist süsteemi. Võib väita, et nii Gruusia, Ukraina kui ka Kõrgõzstan on juba läbinud üks kord kõike kolme etappi, olles veel Nõukogude Liidu liikmseriigid ning 1990ndate iseseisvumisega jõuti uute režiimi siirdeni.

I tsükkel:

1. Avaneimine:Nõukogude Liidu avanemiseks võib lugeda Gorbatšovi ajal algatatud glasnost ja perestroikat.Glastonost ehk avalikustamine andis võimaluse analüüsida, vabamalt väljendada oma arvamust, toetudes allikatele ja faktidele.Glasnosti tingimustes kasvas massiteabevahendite osatähtsus.¹² Perestroika nägi ette ülemineku totalitarismilt demokraatiale, üksikvõimult poliitilisele, majanduslikule ja ideoloogilisele pluralismile, lahtiütlemise imperialistlikust välispoliitikast, inimõiguste kaitse ja inimese väärtustamine.¹³
2. Läbimurre:Nõukogude Liid lagunemine ja iseseisvumine. Kommunistlik süsteem kukkus lõplikult kokku ja kujunema hakkasid Gruusia, Kõrgõzstani ja Ukraina omariiklused ja uued poliitilised süsteemid
3. Demokraatia konsolideerimine: Nii Gruusia, Kõrgõzstani kui ka Ukraina ei arenenud demkoraatia poole, vaid sisuliselt kogu võim kõigil kolmel juhul konsolideerus presidendi kätte institutsiooni kätte ning hakkas areneme patronaalne presidentialism. Poliitilises süsteemis domineeris president absoluutselt. Sel tulemusel oli kogu poliitiline võim Gruusias, Kõrgõzstanis ja Ukrainas presidentide käes

II tsükkel:

Pärast Nõukogude Liidu lagunemist ja jõudmist poliitlise režiimide siirdesse ei suutnud Ukraina, Kõrgõzstan ja Gruusia poliitlised süsteemid areneda demokraatia suunas ning

¹² Grigorjan, Rafik, "Laulva Revolutsiooni Tundmatud Leheküljed", *kogumikus Iseseisvumise anatoomia*, ed. Tartu Kripta, 2004, lk 13

¹³ *Ibid* lk 13

kõigis kolmes riigis kujunesid välja patronaal-presidentaalse võimuorganiga riigid, mis ei olnud sugugi demokraatlikud ning just värvilise revolutsioonid on läbimurde punktiks, mis algatasid nende riikide poliitilise režiimi siirde IIst tsükli.

1. Avanemine: Siinkohal on avanemiseks need tegurid, mis viisid värviliste revolutsioonideni. Töös keskendutakse ainult institutsionaalsete teguritele ning nagu juba eespool mainitud on nendeks 1) poliitilise süsteemi eripärad 2) eliidi kontrolli luhtumine 2) eliitide fragmenteeritus ja regionalism 3) lääneriikide poolne demokraatia edendamine
2. Läbimurre: Kolme riigi murdepunktideks said värvilised revolutsioonid: 2003 aasta Rooside Revolutsioon, 2004 aastal toimus Oranž Revolutsioon Ukrainas ning 2005 sai teoks Kõrgõzstani Tulpide Revolutsioon.
3. Demokraatia konsolideerimine: Murdepunkti toimumine ning üleminek demokratiseerumise poole ei tähenda, aga et see ka toimib. Demokratiseerumine eeldab edukate institutsionaalsete reformide läbiviimist ning, et poliitiline areng ei saa pöörduda demokraatiast eemale.

3. Uusinstitutionalism

Poliitiliste süsteemide uurimiseks on mitu erinevat lähenemist – vana- ja uusinstitutionalism, biheiviorism, strukturalism¹⁴. Institutionalismis on kesksel kohal poliitsüsteeme uurides erinevad institutsioonid ning nendevahelised seosed. Värviliste revolutsioonide institutsionaalsete faktorite uurimisel võib „vana institutionalistliku“ lähenemist kõrvale heita ning lähtuda uusinstitutionalismi seisukohtadest. Kuna „vana institutionalis“ keskendus eelkõige asutuste normatiivse ja formaalse uurimisega, ei ole see enam tänapäeval nii aktuaalne.

Asudes tänapäeva poliitilist süsteemi ja selle institutsioone uurima, on asjakohane lähtuda uusinstitutionalismi¹⁵ teooriast, mis ei keskendu kitsalt instituutide olemusele ja nende funktsioneerimisele.

Uue teooria või koolkonna keskseteks uurimis küsimusteks kerkisid kaks probleemi: esiteks, kuidas instituudid mõjutavad poliitilist käitumist ning kuidas muutuvad ning tekkivad institutsioonid. Uus teooria kinnitab seda, et kõik institutsioonid on olulised, sest kõigil on võimalus suuremal või väiksemal määral mõjutada poliitilist süsteemi. Uusinstitutionalism teooris võib esile tuua kolm peamist lähenemist: ratsioonalse valiku teooria, sotsioloogiline ja ajalooline uusinstitutionalism.

Autor toob välja omapoolsed peamised institutsionaalsed tegurid, mis viisid poliitilise režiimi siirdeni värviliste revolutsioonide näol¹⁶. Selleks on 1) poliitilise süsteemi eripärad 2) eliidi kontrolli luhtumine 2) eliitide fragmenteeritus ja regionalism 4) lääneriikide poolne demokraatia edendamine

Töös leian, et peamiseks institutsionaalseks tegurik, mis võimaldas jõuda värviliste revolutsioonideni ning alustada poliitilisse režiimi siiret, on patronaal presidentialismi kujunemine, kui sisuliselt presidendi võim domineeris ülejäänud võimu võimuharude üle suurte formaalsete volituste arvelt võrreldes teiste võimuharudega ning Patronaalse presidentialismi institutsiooni hiljem mõjuvõimu kaotamine eliitide üle ning

---

¹⁴ Immergut, Ellen, "The Theoretical Core of the Institutionalism", *POLITICS & SOCIETY*, , Märts 1998, Vol. 26, nr.1, lk 10

¹⁵ Mitmed teoreetikud ja autorid kasutavad ka teist mõistet neoinstitutionalism

¹⁶ Прокофьев А. В. Институциональные факторы трансформации политических режимов Грузии, Киргизии и Украины (начало 2000-х годов) ", *ПОЛИТЭКС*, 2010, Vol.6, nr2. , lk 116

ka mittetotaalne meedia kontroll võimaldas ikkagi jõuda värviliste revolutsioonideni. Ajalooliselt välja kujunenud institutsioonide demokratiseerimine ja seega ka üldise poliitilise süsteemi liikumine suureme demokratiseerumise ja vabaduse poole suureks mõjutaks tuleks välja tuua lääneriikide toetusel ja eestvedamisel

Kokkuvõtvalt toetudes paljude autorite¹⁷ seisukohtadele on tuletatud peamised institutsionaalsed faktorid, mis andsid võimaluse poliitilise režiimi siirde murdepunktiks, mis avaldus värviliste revolutsioonide näol Gruusias, Kõrgõzstanis ja Ukrainas on:

- 1) Kujunenud patronaalne presidentialism
- 2) Patronaalse presidendi poolne eliitide kontrolli kaotamine
- 3) Lääne riikide poolne demokraatia toetamine ja seeläbi institutsiooniline demokratiseerumine
- 4) Kuna kõikide kolme juhtumi poliitilise siirde läbimurre (värviline revolutsioon) toimus vahetult pärast ebaausade valimisi.¹⁸

- ▲ Gruusia: 2003 aasta "varastatud presidendi valimiste" järgselt toimus Rooside Revolutsioon
- ▲ Ukraina: 2004 aasta "varastatud presidendi valimiste" toimus protestide jada (mida me tunneme Oranži revolutsioonina), mille tulemusena toimus presidendi valimiste teine ring uuesti ning muuteti ka põhiseadust
- ▲ Kõrgõzstan: 2005. aasta parlamendi valimistele järgenenud protestide laine sundis president A. Akayevit oma kohalt lahkuma

Kõigile selle aitas kaasa vaba meedia olemasolu, mis kajastas "varastatud valimisi" seega ka institutsionaalset läbikukkumist (valimiste näol) ning võimaldas mobiliseerida ühiskonna liikmeid.

---

¹⁷ Hale ja Way seisukohad

¹⁸ D'Anieri, Paul; "Explaining the Success and Failure of Post-Communist Revolutions", *Aspects of the Orange Revolution VI: Post-Communist Democratic Revolutions in Comparative Perspective*, ed. Taras Kuzio, ibidem Stutgard, 2007, lk 86

4. Patronaalse presidendi ameti kontseptsioon

SRÜ riikides presidentide erilist rolli, kelle volitused väljuvad sageli formaalsetest raamidest, on tähele pannud paljud uurijad. Nii on H.Hale presidentide poolt eliitide üle kontrollisüsteemi kirjeldamiseks sisse viinud termini „patronaalne presidendiamet”. Patronaalne presidendiamet – on poliitiline instituut, aga mitte poliitilise režiimi eraldi instrument. Seepärast võib see eksisteerida kõige erinevates poliitilistes tingimustes, kasvõi suletud autoritaarses režiimis Usbekistanis või suhteliselt vabas poliitilises keskkonnas Gruusias E.Ševarnadze ajal. See süsteem ei ole nõukogude valitsusaja otseseks pärandiks, vaid oli loodud 1990-ndatel aastale SRÜ riike valitsenud presidentide poolt. Nad kasutaid ära avanenud uusi poliitilisi ja majanduslikke võimalusi.

Patronaalse presidendiameti süsteemi iseloomustab kaks võtmeelementi. Esiteks on see presidendi võim, mille president saab regulaarsete otsevalimiste tulemustel, kui on olemas alternatiivse kandidaadi poolt hääletamise võimalus. Sealjuures presidendi võim domineerib ülejäänud võimu võimuharude üle suurte formaalsete volituste arvelt võrreldes teiste võimuharudega.

Teiseks, koos suurte formaalsete volitustega on presidendil lai valik mitteformaalseid volitusi, mis põhinevad „patrooni ja kliendi” suhetel riigivõimu ja majanduse kokkupuutepunktis. Praktikas tähendab see, et president võib valikuliselt suunata materiaalse rikkuse ja võimu tohutuid ressursse, vältides formaalseid institutsionaalseid kanaleid. On tähtis, et seda volitust võib kasutada mitte ainult selleks, et poliitilisi eesmärke saavutada, vaid ka presidendi võimu säilitamiseks.¹⁹

Selles plaanis langeb H.Hale kontseptsioon kokku L.Way omaga, kes peab sellise eliite organiseeriva süsteemi olemasolu autokraadi võimu ja püsivuse üheks võtmekoostisosaks.²⁰

Nimetatud sätetega võib nõustuda. H.Hale pakutud kontseptsioon on küllaltki kasulik postkommunistlike poliitiliste režiimide uurimiseks. Kuid tuleks ka põhitähelepanu keskendada presidentide poolt Gruusias, Kõrgõzstanis ja Ukrainas eliitide üle kontrolli

---

¹⁹Hale, Henry E, "Regime Cycles: Democracy, Autocracy, and Revolution in Post-Soviet Eurasia", *World Politics*, Vol.58, nr.1, Oktoober 2005, lk 135

²⁰Way, Lucan; "The Real Causes of the Color Revolutions", *Journal of Democracy*, Juuli 2008, Vol.19 nr.3, lk

kaotamise põhjustele, mis kindlasti „värvilise revolutsiooni” edu üheks võtmeteguriks. H.Hale patronaalse presidendameti kontseptsioonis on eliitide üle kontrolli kaotamise põhjuseid seletatud vaid ühe põhjusega – presidendi poolt koha kaotusega eliitide huvide fookuses. See kitsarinnaline seletus laseb silmist mitte vähem tähtsamad faktorid. Nagu H.Hale on märkinud – iga eliit püüab ära arvata kollektiivse tegevuse kõige tõenäosema suuna. Teiste sõnadega - see, mida president räägib ja teeb, määrab kindlaks eliitide ootuse teiste eliitide tegevuste suhtes, sealhulgas vaikimisi loetakse, et president suunab jõupingutused kehtiva režiimi toetuseks.²¹

Seega, on H.Hale patronaalse presidendameti loogikas „värvilised revolutsioonid” lihtsalt seletavad kolme faktoriga. Esiteks, kõik nad on toimunud patronaalse presidendameti süsteemides. Teiseks, revolutsioonid toimusid alles peale seda, kui tegutsev president on teatanud, et ta lahkub ametist, s.t. muutus „lonkavaks pardiks”²². Kolmandaks, kõikide SRÜ riikide seas, kus patronaalsele presidendile tekkisid „lonkavaks pardiks” muutumise tingimused, toimusid revolutsioonid seal, kus presidendid olid kõige vähem populaarsemad ning järglastel (kui need olid määratud) olid olulised puudused.²³

---

²¹Hale, Henry E, "Interpreting the Color Revolutions and Prospects for Post-Soviet Democratization", *Ponaris Poliću Memo*, Detsember 2005, nr.373, lk 36

²² Lam Duck

²³Hale,H, "Democracy of Autocracy on the March?The Colored Revolutionsas Normal Dynamics of Patronal Presidentialism " *Aspects of the Orange Revolution VI:Post-Communist Democratic Revolutions in Comparative Perspective*, ed. Taras Kuzio, ibidem Stutgard, 2007, lk 45-46

5.Presidenti võim ja eliitide kontrollimine

Poliitilised muutused on kõige otsesemalt seotud eliitide seisundiga ning sellega, kuidas nad omavahel tegutsevad. Režiimi kestvus sõltub sellest, kuivõrd poliitiline liider kontrollib erinevaid eliidigruppe.

E.Ševarnadzel, L.Kutšmal ja A.Akajevil õnnestus üles ehitada süsteem, mis tagas neile kontrolli eliitide üle. Ning senikaua kuni Gruusia, Ukraina ja Kõrgõzstani patronaalne presidenti võim oli tugev ei olnud värviliste revolutsioonide toimumine võimalik, institutsiooni nõrgenemine võimaldas, aga hiljem jõuda poliitilise režiimi siirdeni.

5.1 Eliitide kontrolli süsteemi kujunemine

5.1.1 Gruusia

Presidendiks saades tugevdas E.Ševardnadze samm-sammult omaenda positsioone poliitilise eliidi seas. Läbiviidud nõukogude pärandite (eelkõige tööstuslikud ettevõtted) erastamine kindlustas ta majanduslike ressurssidega. Eliitide üle kontorolli saavutamisel kasutatis maksimaalselt ära ka teisi vahendeid. Näiteks, efektiivseks vahendiks sai presidenti partei „Gruusia kodanike liit”. 1999.a parlamendivalimised demonstreerisid selle süsteemi töövõimet, kui presidenti partei sai Gruusia parlamendis enamuse. 2000.a sai E.Ševarnadze presidendivalimistel 80% häältest. Kõik see demonstreeris presidenti kindlaid positsioone ning tema tugevat kontrolli eliitide üle võtmeküsimustes²⁴.

5.1.2 Ukraina

Ukrainas kehtestati kontroll eliitide üle järgmiselt. Ukraina esimene president L.Kravtšuk kaotas valimised 1994.a. See oli paljuski seotud sellega, et ta ei jõudnud luua põhilisi mehhanisme eliitide juhtimiseks ning opositsiooni inkorporeerimiseks.²⁵

²⁴A. Ю. Скаков, “ВНУТРИПОЛИТИЧЕСКАЯ СИТУАЦИЯ В ГРУЗИИ”

url:http://apsnyteka.narod2.ru/k/gruziya_problemi_i_perspektivi_razvitiya_v_2-h_t_t_2/iii_politika_pravo_religiya/index.html

²⁵ Bunce, Valerie; Wolchik, Sharon. *Defeating Authoritarian Leaders in Post-Communist Countries*. Cambridge University Press, 2011 lk 117

Ukraina teine president L.Kutšma sai edukalt selle ülesandega hakkama. 1996.a saavutas ta uue põhiseaduse vastuvõtmise, mis tugevdas presidendi volitusi. Peale seda hakkas ta aktiivselt kubernere vallandama ja ametisse määrama isikliku lojaalsuse ning presidendi jaoks regioonis valimistulemuste sobivuse põhimõttel. Eliidi liikmetele kombromaadi kogumiseks kasutati aktiivselt eriteenistusi. L.Kutšma ajal läbiviidud erastamise protsess võimaldas luua kolossaalseid finants-tööstusgruppe, millel olid poliitika mõjutamise võimalused poliitiliste parteide ja teist instituutide kaudu, samuti kontrollisid nad massiteabevahendeid. Selle tulemusel kontrollis L.Kutšma kindlalt 1999.a valimistel põhilisi eliidigruppe ning võitis ilma eriliste raskusteta, saades eelistuse muuhulgas ka Lääne-Ukrainas.²⁶

5.1.3 Kõrgõzstan

Kõrgõzstanis suutis A.Akajev ilma eriliste pingutusteta kindlustada endale kontroll eliitide üle. 1990.a oktoobris valis Kõrgõzstan NSV Ülemnõukogu esmakordselt presidenti. Esimesel hääletamisel ei saanud keegi kandidaatidest piisavat arvu hääli, seepärast tuli koostada uus nimekiri ja viia läbi korduvhääletus. Tulemuste põhjal võitis ootamatult Vabariikliku Teaduste Akadeemia president A.Akajev.

Peale Kõrgõzstani iseseisvuse väljakuulutamist 1991.a, kuulutati välja presidendi otsevalimised. 1991.a toimunud presidendivalimistel sai A.Akajev 95,3% häältest sealjuures, et alternatiivseid kandidaate ei olnud. Peale selle viidi Kõrgõzstanis läbi poliitilised ja majanduslikud reformid. Läbiviidud kiirendatud erastamine viis majanduslike ressursside kontsentreerumiseni vähestesse kättesse ning suurfirmade arendamiseni. A.Akajevi juhtimisel töötati välja uus põhiseadus, mis võeti vastu 1993.a. 1995.a valimistel sai A.Akajev üle 70% häältest, möödudes valimistel kommunistist A.Massalijevist.

Alguses ei olnud A.Akajevi võim eriti tugev. Suurt mõju osutas riigis kommunistlik opositsioon. Kuid läbiviidud erastamine ning sellele järgnenud omandi ümberjagamine tugevdasid presidendi positsioone, kindlustades ta vajalike majanduslike ressurssidega. Presidendi positsioone kinnitas ka 1993.a vastuvõetud põhiseadus. Selle tulemusel õnnestus A.Akajevil üles ehitada toimiv kontrolli süsteem eliitide ja põhiressursside üle.

---

²⁶ *Ibid* lk 118

1998.a lubas Kõrgõzstani Konstitutsioonikohus A.Akajevil kandideerida kolmandaks tähtjaks ning vaatamata vabariigis läbiviidud sotsiaal-majandusreformide hävitavatele tulemustele valiti ta 74% häältega 2000.a oktoobris uuesti presidendiks²⁷.

5.1.4 Järeldus

Kõikides riikides arenesid sündmused sarnase stsenaariumi põhjal. Peale 1990ndate aastate poliitilisi segadusi ning eelkäijate pagendamist, said L.Kutšna, E.Ševarnadze ja A.Akajev presidentideks kompromissfiguuridena. Sealjuures igauks neist viis läbi kaadripoliitika ja juhtis protsessi eesmärgiga luua kontroll poliitiliste ja majanduslike eliitide üle ning mitte korrata oma eelkäijate saatust. 2000ndate aastate alguseks ehitasi nad üles süsteemi, mis kindlustas neile kontrolli poliitilise süsteemi üle.

---

²⁷ Henningsson, Martin, Supervisors: Tarschys Daniel; Gottardis, Andreas , "The "Tulip Revolution" in Kyrgyzstan -Revolution or Coup d'état?", Stockholm University: Department of Politics, Individual Research, 2006, lk 13

5.2 Kolme riigi presidendi eliitide kontrolli kaotamise võrdlus

5.2.1 Gruusia

E.Ševarnadze sattus haavatavasse olukorda, peale seda kui oli valitud teiseks ja viimaseks põhiseaduslikuks tähtjaks 2000.a. Majanduslikud probleemid ning separatistlike territooriumide probleemide lahendamatus viisis reitingu järjekindla languseni. Peale opositsioonilise ajakirjaniku kõmutekitanud G.Sannaja tapmist 2001.a., E.Ševarnadze teatas, et ei hakka muutma põhiseadust, et kolmandaks tähtjaks kandideerida. Peale seda hakkasid osa presidendi aatekaaslastest opositsiooni üle minema. Eliidid vaatlusid 2003.a parlamendivalimisi kui jõuproovi enne 2005.a presidendivalimisi.²⁸ Kuid tulemused olid ilmselgelt võltsitud. E.Ševarnadze liikumine võitis hoolimata sotsioloogiliste küsitluste, *exit poll* andmetest ning paralleelsest häälte lugemisest. Andmed, mis tõendasid, et enamik häältest kogus M.Saakašvili poolt juhitud liikumine, andsid eliitidele võimaluse eeldamiseks, et tal on suured šansid tulevastel presidendivalimistel. Peale seda, kui M.Saakašvili suutis enda toetuseks mobiliseerida kümneid tuhandeid inimesi ning algas parlamendi vallutamine, siis E.Ševarnadze pooldajad taandusid kiiresti, kuna ei soovinud teravdada konflikti võimaliku tulevase presidendiga.

5.2.2 Ukraina

Peale ümbervalimist 1999.a alustas L.Kutšma Ukrainas oma viimast põhiseadusega lubatud presidendi tähtaega. Tugeva löögi presidendi maine pihta andis ajakirjaniku G.Gongadze juhtum. Patroon oli nõrk ning üha rohkem tema pooldajatest läks üle tema opositsiooni. Presidendi populaarsus langes. 2002.a parlamendivalimistel kasutas opositsioon maksimaalselt ära massilisi tänavaaktsioone ja sai ülekaaluka esinduse parlamendis, ning V.Juštšenkost sai kõige populaarsem poliitik Ukrainas. Tänavaaüksioonide «*Восстань Украина*» raames, mis olid läbi viidud sotsialistide,

---

²⁸ Bunce, Valerie; Wolchik, Sharon. *Defeating Authoritarian Leaders in Post-Communist Countries*. Cambridge University Press, 2011 lk 155

kommunistide ning „Julia Timošenko bloki” poolt ühiselt, tuli protesti toetama kuni 30 tuhat inimest Kiivis ning kuni 100 tuhat inimest teistes regioonides²⁹. Inimesed nõudsid L.Kutšma lahkumist. 2004.a alguseks oli 80% Ukraina kodanikest L.Kutšma edasise võimul oleku vastu. Nähes rahva meeleolu, isegi vaatamata Ukraina Konstitutsioonikohtu otsusele lubada L.Kutšmal kandideerida kolmandaks tähtajaks, L.Kutšma ei esitanud oma kandidatuuri. Tema poolt järglaseks esitatud, Donetskis gruppi kuuluva V.Janukovitši kandidatuur kutsus esile teiste eliitgruppide aktiivse vastupanu. Kartes Donetskis grupi tugevnemist, oli osa eliidist valmis toetama tema populaarset võistlejat V.Juštšenkot. Peale selle olid V.Janukovitšil ka teisi puuduseid elektoraalsete perspektiivide seisukohast.

5.2.3 Kõrgõzstan

Sarnaselt arenesid sündmused ka Kõrgõzstani. Peale 2000.a presidendivalimisi hakkasid presidendi pooldajad üle minema opositsiooni. A.Akajev kaotas elanikkonna seas järkjärgult populaarsust krooniliste majandusraskuste ning territoriaalsete rahvusprobleemide lahendamatus tõttu. Tugevaks löögiks tema populaarsuse pihta sai 2002.a Aksi rajoonis protestiaktsiooni relvastatud mahasurumine, peale mida peaminister K.Bakijev läks üle opositsiooni.³⁰ Olles kokku puutunud eliitide vastuseisuga, A.Akajev avaldas, et ei kandideeri kolmandaks tähtajaks. Selliseid avaldusi postkommunistlike ruumis eliidid sageli tõsiselt ei võtnud, kuid tema lahkumise kaudseks kinnituseks sai 2003.a suvel seaduse vastuvõtmine A.Akajevi eluaegsest immuniteedist peale erruminekut. Selle tulemusel said 2005.a parlamendivalimised eliitide jaoks *primaries* enne tulevasi presidendivalimisi. Peale seda, kui ametlikult oli välja kuulutatud A.Akajevi pooldajate võit, avaldasid eliidid tulemustele umbusaldust. Presidendi pooldajate laagrist algas massiline desertöörluus. Massilisi proteste toetasid erinevate eliitide esindajad ja ennekõike lõunaklannide esindajad, kelle esindaja K.Bakijev nägi välja edukaima pretendendina tulevase

---

²⁹Salnykova, Anastasiya, „The Orange Revolution: A Case Study of Democratic Transition in Ukraine“, *Simon Fraser University: Department of Political Science*, 2006, lk 65

³⁰ Mart, Erica. *The Tulip Revolution: Kyrgyzstan One Year After*. Washington: THE JAMESTOWN FOUNDATION, 2006 lk 11

patrooni rolli.

6.Lääne riikide poolne institutsionaalse demokraatliku arengu edendamine

Režiimide transformeerumise teiseks tähtsaks faktoriks olid samad võimalused, mis olid kujundatud tänu lääne demokraatia toetusprogrammide aktiivsele realiseerimisele Gruusias, Kõrgõzstanis ja Ukrainas.

Paljud autorid lähtuvad tihti peale lääneriikide poolse abi osutamise seletamisel puhtalt lääneriikide omakasupüüdlisusest, oma mõjuvõimu suurendamise soovist ja muudest aspektidest. Teine lähenemine on aga palju kaalukam, tunnustades Lääne mõju, seda ennekõike läbi üldise demokraatia arendamise soovi — demokraatia edendamiseks poliitilise ja evolutsioonilise lähenemine. Paljud uurijad täheldavad, et Gruusia, Ukraina ja Kõrgõzstani tugev side Läänega on „värvilise revolutsiooni“ edu üheks koostisosaks. Nii on uurija L.Way töös "The Real Causes of the Color Revolutions" täheldanud, et autokraatide stabiilsuse postkommunistlikus ruumis määravad kindlaks kaks võtmefaktorit. Üks neist on Läänega sidemete jõud. Lihtsamalt öeldes, mida nõrgem on side Läänega, seda suuremad šansid on SRÜ riikide liidritel võimule jääda. Sealjuures, et välismaalt opositsioonijõudude otsene finantseerimine võib olla väike – Ukrainas moodustas liikumise „Pora“ välistoetus ainult 2% - lähedus Läänele või selle eriline tähelepanu regiooni vastu võib mängida olulist rolli. Et sellele edukalt vastu seista, on vaja omada piisavaid ressursse ja suurt ulatust ³¹.

Opositsiooni ja kodanikuprotestide finants- ja organisatsioonilise toetuse näitena, demokraatia edendamise erinevate programmide raames, võib ära tuua USAID ³²organisatsiooni aruande edukate „värviliste revolutsioonide“ tulemuste põhjal. Töös „Demokraatia kasvatamine“ on toodud ära demokraatia edendamiseks järgmised summad Gruusia - 91 mln dollarit³³, Ukraina -213³⁴ mln dollarit, Kõrgõzstan - 68 mln dollarit ³⁵

USA-l ja EL-l ei ole ainult režiimide vahetuse mõjutamise ning demokraatiale kaasabi

---

³¹Way, Lucan; "The Real Causes of the Color Revolutions", *Journal of Democracy*, Juuli 2008, Vol.19 nr.3, lk 62

³² United States Agency for International Development

³³ *Democracy Rising, Jaanuar 2005*
url http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PDACF571.pdf lk 7

³⁴ *Democracy Rising, Jaanuar 2005*
url http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PDACF571.pdf lk 13

³⁵ *Ibid* lk 15

osutamise kogemus, vaid ka terved väljatöötatud strateegiad. „Värvilised revolutsioonid“ said paljuski võimalikuks tänu niinimetatud poliitilise lähenemise kasutamise aktiveerimisele demokraatia edendamises. Varem eksisteerinud ettekujutus demokratiseerumise protsesside kulgemise ning režiimide vahetuse samasusest on viinud selleni, et sama tüüpi olid Lääne-Euroopa ja USA riikide poolt teostatavad demokratiseerumisele kaasaaitamise programmid. Tänapäeval on nende protsesside tegutsejad taandunud varem domineerinud tendentsist, kui kõikide juhtude puhul kasutati üht strateegiat, ning kasutatakse erinevaid strateegiaid sõltuvalt ülesandest ja poliitilisest kontekstist. Demokraatia kaasabiprogrammide realiseerimise kogemus demonstreeris erinevat efektiivsust ning nõudis teatud muudatusi riigilt tervikuna. Tervikuna soodustas demokraatia edendamise lähenemiste diferentseerimist terve rida faktoreid. Ennekõike, on see sellesse protsessi kaasatud osalejate arvu suurendamine ning tegutsemisriikide arvu laiendamine. Seejärel oli tähtsaks asjaoluks see, et demokratiseerumist ennast hakati mõistma keerulisema ilminguna, mis kulgeb erinevates variatsioonides.

Carothers eristab kaht peamist lähenemist demokraatia toetamise ja kaasabi protsessidele – poliitilist ja evolutsioonilist. Tähtsaks koostisosaks, mis määrab kindlaks demokraatia kaasabiprogrammides diferentseerimise – on erinevad strateegiad. Need strateegiad, vaatamata oma suurele hulgale, mahuvad tervikuna nende lahe lähenemise raamidesse.³⁶

Poliitiline lähenemine lähtub demokraatia kitsast mõistmisest, ennekõike fokuseerides sellistele koostisosadele nagu valimised ja poliitilised vabadused. Demokratiseerumine on kui poliitilise võitluse protsess, kus demokraadid peavad üle olema demokraatia vastastest. Selle lähenemise pooldajad püüavad mõjutada põliseid poliitilisi protsesse ja instituute – valimisi, poliitilisi parteisid. Poliitiliselt orienteeritud kodanikuühiskonna grupe — eriti tähtsate murdeliste hetkede ajal.

Evolutsiooniline lähenemine põhineb laiemal demokraatia mõistmisel, mis sisaldab võrdsust, õiglust jms. Demokratiseerumine on kui aeglane, katkendlik muudatuste protsess, mis sisaldab endas omavahel seotud muutuseid poliitilises, majanduslikud ja sotsiaalsed valdkonnas. Ressursid suunatakse kaasa aitama etapilistele, pikaajalistele muutustele poliitiliste ja sotsiaalmajanduslike sektorite suures ringis, sageli

---

³⁶Carothers, Thomas, „Democracy Assistance: Political vs Developmental“, *Journal of Democracy*, 2009, Vol.20, nr.1, lk 5

rõhuasetusega efektiivsele juhtimisele ning hästi funktsioneerivate riikide ülesehitamisele. Demokraatia edendamise lähenemiste jaotus, mis on kehtinud viimased mitu aastakümnet, on väljendamatav vormis selgemalt endast märku andnud viimasel dekaadil.³⁷

Freedom House organisatsiooni poolt avaldatud töös „Kuidas vabadus võidab“ on analüüsitud transiiti 67 riigis alates 1972.a. Autorid täheldavad demokraatia edendamises poliitilise lähenemise kõrget efektiivsust. Samal ajal kui väike osa doonoribist kulges selles rööpas, siis efekt sellest oli märkimisväärselt suurem. Seoses sellega oli ka poliitiline lähenemine efektiivsem ning see tingib nihke demokraatia kaasabi paradigmas.

Liidriteks poliitilise lähenemise valdkonnas on USA organisatsioonid — USA Rahvusvahelise Abi Agentuur (USAID), Demokraatia toetuse rahvuslik fond (NED), rahvusvaheline vabariiklik instituut (IRI) – ning ameerika päritolu erafondid, nende seas – Avatud ühiskonna instituut (G.Soros)³⁸. Mõned Euroopa riigid – Suurbritannia, Madalamaad, Skandinaavia riigid ja Saksamaa . osutavad samuti mõnikord abi poliitilise lähenemise raames. Eriti on need märgatavad selles plaanis – Westminster demokraatia fond (WFD), saksa fond Stiftungen.

Poliitilisel lähenemisel asutatud demokraatia toetusfondide aktiivne kasutamine mängis „värvilistes revolutsioonides“ kaalukat rolli. Poliitilise lähenemise seisukohast on demokraatias edendavate tegutseja põhiülesandeks aidata demokraatidel võita antidemokraatlikke jõudusid riigis. Seda võib teha otse, riigis demokraatide poliitilistele struktuuridele abi osutamise kaudu (poliitilised parteid, liikumised, plokid, eraldi poliitikud) ning poliitilistes protsessides osalevate valitsusväliste organisatsioonide kaudu. Abi sellisel juhul seisneb finantseerimises, treeningutes ja koolitustes, nõuannetes, demonstratiivses moraalses toetuses jms. Peale selle võib abi olla ka mitte otsene, vaid selliste tähtsate instituutide, nagu sõltumatud valimiskomisjonid, sõltumatud kohtud, sõltumatud massiteabevahendid, toetuse vahendusel. Nii on seadusandluse õiglase kasutamise ning protseduuride õigsus garanteeritud demokraatlike jõudude suhtes juba tõsine toetus ning režiimi jõudude kärpimine.

Mõnedel juhtudel muutub löögi andmine tegutseva režiimi pihta poliitilise lähenemise peamiseks vahendiks. Autoritaarsetes, suletud riikides – võib see olla dissidentide,

---

³⁷*Ibid* lk 5

³⁸

väljasaadetud poliitiliste gruppide toetus, välismaalt propagandistlik saadete edastamine siseterritooriumile. Poolautoritaarsetes riikides – on see valimistel opositsiooniparteide koalitsiooni treening- ja toetuskampaaniad, kus nad konkureerivad režiimi soosikutega. Selline opositsiooni toetust seostatakse tavaliselt abiga kodanikuühiskonna aktiivsetele gruppidele, kes teostavad elanikkonna, samuti massiteabevahendite, mis tagavad juurdepääsu poliitilisele infole, aktiivset mobiliseerimist poliitiliseks osalemiseks.

Gruusias, Kõrgõzstanis ja Ukrainas kasutati demokraatia edendamise mõlemat lähenemist. Neis riikides tegeles demokratiseerumisele kaasaaitamisega nii USA kui ka Euroopa Liit. Sel ajal ületas USA aktiivsus neis riikides Euroopa aktiivsust ning domineeris poliitiline lähenemine. „Värvilised revolutsioonid“ ise said neis riikides võimalikuks paljuski tänu poliitilise lähenemise kasutamisele demokraatia edendamisel. «Värvilisi revolutsioone» nimetatakse sageli poliitilise lähenemise kasutamise ereda näitena, kuigi neis sündmustes ei eitata ka evolutsioonilise lähenemise mõningat rolli.

Sündmused Gruusias, Kõrgõzstanis ja Ukrainas demonstreerisid teiste riikide siseasjadesse sekkumise mehhanismide institutsionaalsust, muuhulgas teiste riikides võimuorganite poolt valimiste protsessi mõjutamise tehnikaid. Riigid sekkuvad tänapäeval aktiivselt teineteise sisepoliitikasse, püüdes muuhulgas kasutada protesti tehnoloogiaid, selles valdkonnas on liidriks USA.

6.1 Järeldused

Välisjõudude mõju „värvilistele“ revolutsioonidele oli küllaltki oluline. Kuid katse kõik põhjused seostada välisfaktoritega, sisekontekstist eraldi, on sügavalt ekslik seisukoht. Ennekõike väljendus välisfaktori roll Gruusias, Kõrgõzstanis ja Ukrainas demokraatia edendamise programmides.

Demokraatia edendamises poliitilise lähenemise aktualiseerimine viis selleni, et programmid soodustasid mitte ainult ühiskonna avatust ning kodanikuühenduste arendamist, vaid informatsiooniliselt ja organisatsiooniliselt soodustasid opositsiooni tugevdamist võitluses kehtivate režiimidega. Programmid tagasid toetuse valdkondades, kus opositsioon demonstreeris suurimat nõrkust – elektoraalne seire, opositsiooniliste massiteabevahendite areng, mobilisatsioonilised võimalused protestide jaoks.

7.Sõltumatu meedia

Veel üheks kriitiliselt tähtsaks institutsionaalseks elemendiks opositsiooni võiduks Gruusia. Kõrgõzstan ja Ukraina sündmustes olid olemas sõltumatud massiteabevahend, et viia inimesteni info hääletamistulemuste võltsimisest ning massiprotestide arengust. Pikki aastaid on väikesed massiteabevahendid ning eraldivõetud julged ajakirjanikud valgustanud vabariikide võimude möödalaskmisi. „Värviliste revolutsioonide“ sündmuste ajal on nende roll muutunud kaalukamaks, nad on muutunud autokraatidele märgatavaks takistuseks viimases võimu säilitamise katses.

7.1 Gruusia

Üheks E.Ševarnadze vähestest saavutustest oli massiteabevahendite teatud vabadus. Ajakirjanikud võisid võime ning presidenti ennast kritiseerida. Tuleb märkida, et peale E.Ševarnadze lahkumist muutus olukord vaba ajakirjandusega palju halvemaks. „Piirideta reporterite“ organisatsiooni andmete kohaselt langes Gruusia M.Saakašvili esimesel valitsusaastal vaba ajakirjanduse taseme poolest.³⁹

Omal ajal, E.Ševarnadze presidendivertikaali tugevdamise ajal, ei olnud ajakirjanduse vabadus täiesti alla surutud. Gruusia rahvas suhtus kahtlusega riiklikesse ja poliitilistesse instituutidesse, see-eest usaldas täiesti ajakirjanikke. Siiski takistasid trükiajakirjanduse arengut elanikkonna madalad sissetulekud. Isegi Tbilisis, rääkimata ääremaadest, inimesed ei saanud endale lubada ajalehe või ajakirja ostmist. Neis tingimustes omandasid erilise tähenduse elektroonsed massiteabevahendid, ja ennekõike televisioon. Suurt rolli Gruusia sündmustes mängis sõltumatu kanal «Rustavi-2». Teleajakirjanikud seisid muuhulgas ka väga mõjukate inimeste teele ette, kuid ühe eliitgrupi toetuse arvel suutsid „Rustavi-2“ juhid telekanali säilitada. Oma rolli massiteabevahendite kaitsmisel mängisid ka kohtud. Kui sideministeerium kutsus tagasi „Rustavi-2“ telelitsentsi, siis kohus tegi otsuse kanali kasuks.

Tuleb märkida, et kanal „Rustavi-2“ mängis suurt rolli mitte ainult „rooside

---

³⁹2003 aastal: 17,33 ning 73. koht

2004 aastal: 27,50 ning 94.koht

2005:aastal : 25,17 ning 99 koht

url: http://en.rsf.org/spip.php?page=classement&id_rubrique=549

revolutsiooni“ perioodil, vaid soodustas ka noorte läänemeelsete poliitikute grupi esiletõstmist ja tugevnemist. Kahe eliitgrupi – jõuametite ning reformaatorite – võitluses toetas ta Z.Žvanija ja M.Saakašvili poolt. Nii sai üheks pöördeliseks hetkeks postkommunistlike Gruusia ajaloos „Rustavi-2“ ajakirjaniku G.Sannai tapmine, kes valgustas jõuametite grupi liidri G.Tarmadze korruptiivseid sidemeid. Konflikti areng sundis G.Tarmadze erru minema, mis nõrgestas jõuametite gruppi ning võimaldas reformaatoritel keskenduda E.Ševarnadzele endale.

«Rustavi-2» oli veel enne sündmuste aktiivset faasi saanud vabariigis kõige populaarsemaks massiteabevahendiks. Kanal valgustas aktiivselt parlamendivalimiste võltsimiste fakte. Levitas informatsiooni *exit poll* tulemuste ning paralleelse häältelugemise andmete kohta. Seejärel informeeris ta laialdaselt elanikkonda protestilaine kasvamisest. Nii levisid üle maailma „Rustavi-2“ kaadrid sellest, kuidas busside ja autode kolonn eesotsas M.Saakašviliga liikus provintsist Tbilisisse.

«Rustavi-2» näitas pingelisel ajal kaks korda S.Yorki dokumentaalfilmi „Diktaatori kukutamine“, mis oli pühendatud Serbia „värvilisele revolutsioonile“ 2000.a. Seda tajuti otsese tegevusjuhendina.⁴⁰

7.2 Ukraina

Ukrainas ei saanud opositsioon arvestada laia juurdepääsuga traditsioonilistele massiteabevahenditele. Mõjuvõimsad massiteabevahendid olid L.Kutšmale ning V.Janukovitšile lojaalsete oligarhide kontrolli all. Kuid Ukrainas oli tunduvalt paremini arenenud Internet. M.McFaul peab „Oranži revolutsiooni“ ajaloos esimeseks suures osas *online* poolt korraldatud revolutsiooniks.⁴¹

Nii sai Ukrainas väga mõjuvõimsaks massiteabevahendiks Internetis G.Gongadze ajaleht „Ukrainskaja Pravda“. See säilitas oma mõju ka peale ajakirjaniku tapmist. Poliitilise kriisi ajal 2004.a kasvatas see ressurss populaarsust ning sündmuste lõpus muutus kõige loetavamaks ressursiks kogu Ukrainas kõikide paber kandjate ja elektroonsete massiteabevahendite seas. Pingelisel perioodil peale teist valimiste vooru avaldas „Ukrainskaja Pravda“ *exit poll* tulemused ning valgustas detailselt valimiste

⁴⁰ McFaul, Michael, „Transitions from Poscommunism“ *Journal of Democracy*, Juuli 2005 Vol.16, nr.3, lk 11- 12

⁴¹ *Ibid* lk 12

võltsimise protsessi. Peale selle teostas „Ukrainskaja Pravda“ faktiliselt protestijate logistilist toetust, aidates neile jõudusid koordineerida. Täiendavalt levis see info telefonitekstingu ning taskuarvutite abi nende seas, kes olid juba tänavatel ja väljakutel. Sealjuures on loomulik, et selliste elektroonsete massiteabevahendite nagu televisiooni toetus oli kriitiliselt tähtis. Nagu juba ülalpool toodud, osutas V.Juštšenkole märkimisväärset toetust ärimees P.Porošenko, kes kontrollis Ukraina ”Viendat kanalit”. Ostes 2003.a väikese kanali väikese auditooriumiga, suutis ta saavutada ressursi populaarsuse radikaalse kasvu. Läbimurdeliseks sai otsus alustada peale valimiste teist vooru protestide ööpäevaringset transleerimist.⁴² Kui Ukraina elanikest said rahumeelsete, festivali elementidega protestide tunnistajad, siis protestidest osaleda soovijate arv suurenes. Protsess oli nakkav. Protestide neljandaks päevaks läks isegi režiimi pooldajate telejaamade personal üle Maidani poolele.

7.3 Kõrgõzstan

Kõrgõzstanis mängisid suurt rolli sõltumatute massiteabevahendite kujunemises valitsusvälised organisatsioonid. „Kodanikuühiskonna toetusprogrammi“ raames toimusid kolm kuud enne parlamendivalimisi ajakirjanike jaoks kogemuse omandamise treeningud Ukrainas valimiste kajastamiseks. Aktiivset tööd sõltumatute massiteabevahendite arendamiseks Kõrgõzstans tegi organisatsioon «Intemews Network».⁴³ Selle organisatsiooni põhiülesandeks on sõltumatu ajakirjanduse kujundamine, mis saadete kvaliteeti ja arvu tõstes arendab sõnavabadust. Organisatsioon osutab tehnilist ja intellektuaalset toetust uutele massiteabevahenditele, mis on sageli komplekteeritud noorte ja ebaprofessionaalsete töötajatega. Viiakse läbi õppeseminare, toodetakse ja levitatakse televisiooniprogramme. Alles välise kaaluka toetuse korral võisid Kõrgõzstans sõltumatud ajakirjanikud eksisteerida. Siiski ajakirjanikke endid oli ebapiisavalt. Tähtis oli tagada informatsiooni inimesteni viimise

---

⁴²Salnykova, Anastasiya, „The Orange Revolution: A Case Study of Democratic Transition in Ukraine“, *Simon Fraser University: Department of Political Science*, 2006, lk 42

⁴³ Henningsson, Martin, Supervisors: Tarschys Daniel; Gottardis, Andreas, „The “Tulip Revolution” in Kyrgyzstan -Revolution or Coup d’état?“, *Stockholm University: Department of Politics, Individual Research*, 2006, lk 24

protsess.

2002.a lõi Freedom House Kõrgõzstanis «Massiteabevahendite toetuskeskuse», mis omakorda sai „Sõltumatu kirjastuskeskuse“ asutajaks. Kusjuures tüpograafia võimsusi ning selle heldet finantseerimist kasutati eranditult opositsiooni massiteabevahendite toetuseks.

.Muidugi puudusid Kõrgõzstani opositsioonil Gruusia või Ukraina kolleegidega võrreldavad informatsioonilised ressursid, kuid siiski minimaalselt vajalikud võimalused olid neil olemas.

8.Kokkuvõtte

Kõikides riikides arenesid sündmused sarnase stsenaariumi põhjal. Peale 1990ndate aastate poliitilisi segadusi ning eelkäijate pagendamist, said L.Kutšna, E.Ševarnadze ja A.Akajev presidentideks kompromissfiguuridena. Sealjuures igauks neist viis läbi kaadripoliitika ja juhtis protsessi eesmärgiga luua kontroll poliitiliste ja majanduslike eliitide üle ning mitte korrata oma eelkäijate saatust. 2000ndate aastate alguseks ehitasi nad üles süsteemi, mis kindlustas neile kontrolli poliitilise süsteemi üle.

«Värvilised revolutsioonid» Gruusias, Kõrgõzstans ja Ukrainas toimusid balansseerimata poliitiliste süsteemide tingimustes. Neis on jälgitav tugev kalle presidendivõimu suunas, välja oli kujunenud patronaal presidentialism. Võimu vertikaalne jaotus oli samuti tehtud sel viisil, et allutada võimud provintssides presidendi otsekontrollile. Sel tulemusel kogu poliitiline elu kontsentreerus ennekõike presidendil. Vaatamata sellele, et just sellist volituste kaldumist presidendi suunas avaldatakse stabiilsuse garantiina, on ilmselge, et presidendi mõju kaotuse korral laguneb poliitilise süsteemi stabiilsus.

Välja kujunenud patronaalne presidentialism, patronaalse presidendi poolne eliitide kontrolli kaotamine, lääne riikide poolne demokraatia toetamine ja seeläbi institutsiooniline demokratiseerumine ning teatud ulatuses vaba meedia olemasolu olid institutsionaalseteks teguriteks, mis võimaldasid Gruusial, Ukrainal ning Kõrgõzstanil jõuda läbi „värviliste revolutsioonide“ teist korda poliitilise režiimi siirde teise etappi ehk murdepunkti, kust on võimalik alustata tõhusamat liikumist demokraatia poole.

9.Kasutatud kirjandus

Bunce, Valerie; Wolchik, Sharon. *Defeating Authoritarian Leaders in Post-Communist Countries*. Cambridge University Press, 2011

Carothers, Thomas., "The End of the Transition Paradigm" *Journal of Democracy*, 2002, vol 13, nr.1, lk 5-20

Carothers, Thomas, „Democracy Assistance: Political vs Developmental“, *Journal of Democracy*, 2009, Vol.20, nr.1, lk 5-19

D'Anieri, Paul; "Explaining the Success and Failure of Post-Communist Revolutions", *Aspects of the Orange Revolution VI: Post-Communist Democratic Revolutions in Comparative Perspective*, ed. Taras Kuzio, ibidem Stutgard, 2007, lk 75-103

Grigorjan, Rafik, "Laulva Revolutsiooni Tundmatud Leheküljed", *kogumikus Iseseisvumise anatoomia*, ed. Tartu Kripta, 2004, lk 12-47

Hale,H, "Democracy of Autocracy on the March?The Colored Revolutionsas Normal Dynamics of Patronal Presidentialism " *Aspects of the Orange Revolution VI: Post-Communist Democratic Revolutions in Comparative Perspective*, ed. Taras Kuzio, ibidem Stutgard, 2007, lk 39-75

Hale, Henry E, "Interpreting the Color Revolutions and Prospects for Post-Soviet Democratization", *Ponaris Policu Memo*, Detsember 2005, nr.373, 35-42

Hale, Henry E, "Regime Cycles: Democracy, Autocracy, and Revolution in Post-Soviet Eurasia", *World Politics*, Oktoober 2005, Vol.58, nr.1, lk 133-165

Henningsson, Martin, Supervisors: Tarschys Daniel; Gottardis, Andreas , "The “Tulip Revolution” in Kyrgyzstan -Revolution or Coup d’état?", Stockholm University: Department of Politics, Individual Research, 2006, lk 1-36

Immergut, Ellen, "The Theoretical Core of the Institutionalism", *POLITICS & SOCIETY*, , Märts 1998, Vol. 26, nr.1, lk 5-34

Mart, Erica. *The Tulip Revolution: Kyrgyzstan One Year After*. Washington:THE JAMESTOWN FOUNDATION, 2006

McFaul, Michael, „Transitions from Poscommunism“ ,*Journal of Democracy*,, Juuli 2005 Vol.16, nr.3, lk 5-19

Way, Lucan; "The Real Causes of the Color Revolutions", *Journal of Democracy*, Juuli 2008, Vol.19 nr.3, lk 55-69

Salnykova, Anastasiya, „The Orange Revolution: A Case Study of Democratic Transition in Ukraine“, *Simon Fraser University:Department of Political Science*, 2006, lk 1-109

Прокофьев А. В. Институциональные факторы трансформации политических режимов Грузии, Киргизии и Украины (начало 2000-х годов) ", *ПОЛИТЭКС*, 2010, Vol.6, nr2. , lk 116-132

Interneti allikad

Democracy Rising, Jaanuar 2005

url: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PDACF571.pdf

Freedom House, "Nations in Transit 2011: Methodology", 2011

url:http://www.freedomhouse.org/sites/default/files/inline_images/NIT-2011-Methodology.pdf

Freedom House, "Nations in Transit 2011: THE AUTHORITARIAN DEAD END
IN THE FORMER SOVIET UNION, 2011

url:http://www.freedomhouse.org/sites/default/files/inline_images/NIT-2011-Release_Booklet.pdf

"Nations in Transit 2009:Ukraine"

url:<http://www.unhcr.org/refworld/publisher,FREEHOU,,UKR,4a55bb4537,0.html>

"Nations in Transit:2009:Georgia"

url:<http://www.unhcr.org/refworld/docid/4a55bb3d9.html>

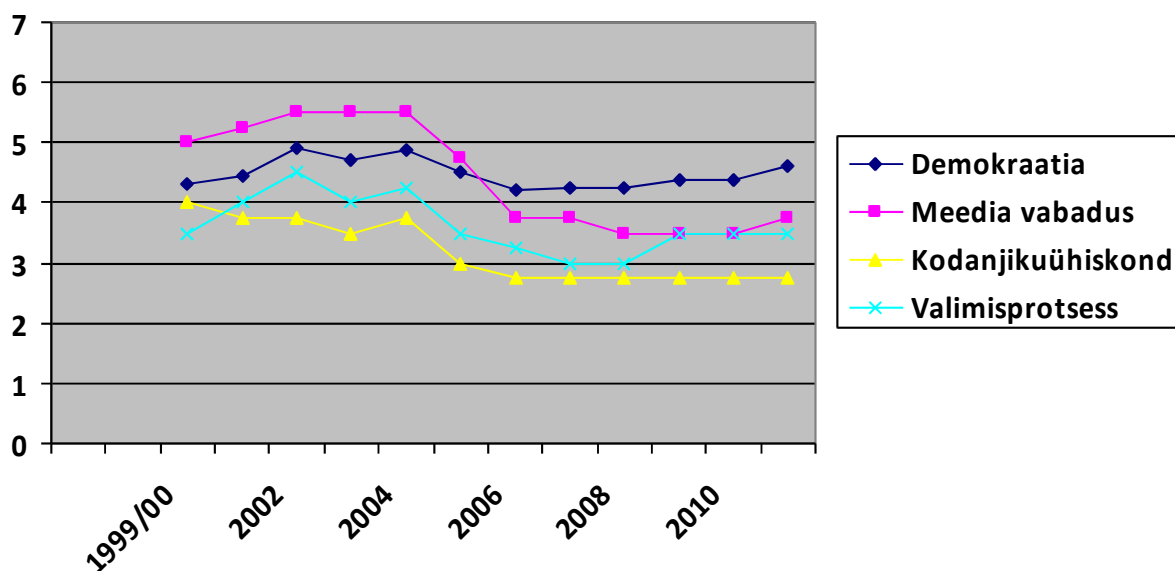
"Nations in Transit:2009:Kyrgyzstan"

url:<http://www.unhcr.org/refworld/publisher,FREEHOU,,KGZ,4a55bb3fc,0.html>

А. Ю. Скаков, "ВНУТРИПОЛИТИЧЕСКАЯ СИТУАЦИЯ В ГРУЗИИ"

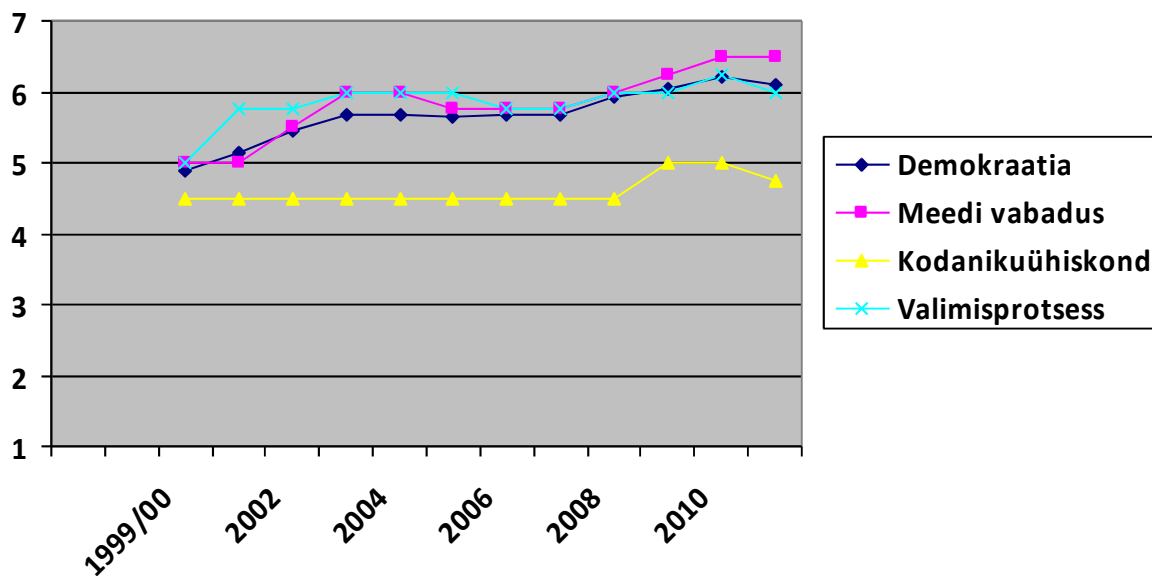
url:http://apsnyteka.narod2.ru/k/gruziya_problemi_i_perspektivi_razvitiya_v_2-h_t_t_2/iii_politika_pravo_religiya/index.html

10.LISAD

Tabel nr.1 Ukraina *Nations in Transit* 1999-2011⁴⁴

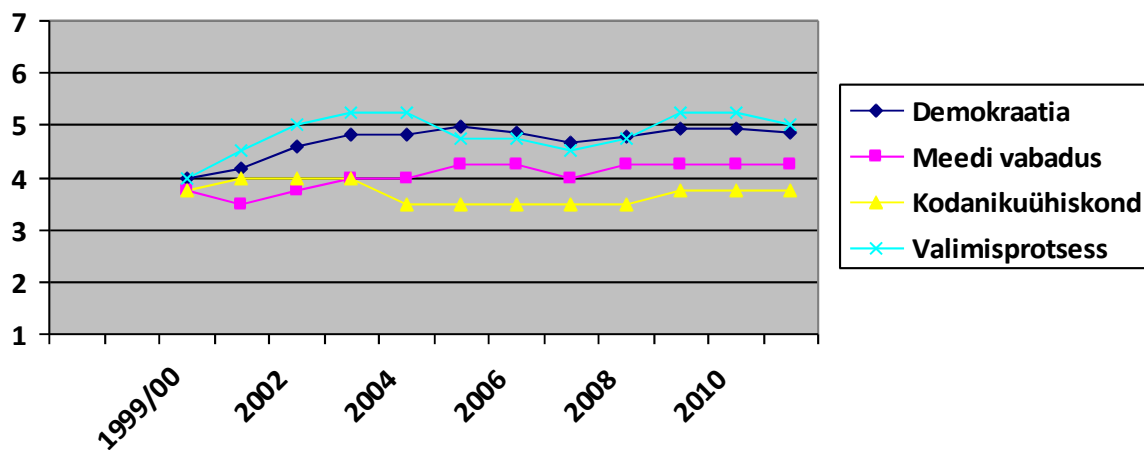
⁴⁴Freedom House, "Nations in Transit 2011: THE AUTHORITARIAN DEAD END IN THE FORMER SOVIET UNION, 2011 lk 13, 14, 15, 20 ja "Nations in Transit 2009:Ukraine"
[url:http://www.unhcr.org/refworld/publisher,FREEHOU,,UKR,4a55bb4537,0.html](http://www.unhcr.org/refworld/publisher,FREEHOU,,UKR,4a55bb4537,0.html)
 Methodology: Democracy Score(tabelis Demokraatia): lihtsalt kõikide näitajate keskmine.
 Freedom House, "Nations in Transit 2011: Methodology", 2011
[url:http://www.freedomhouse.org/sites/default/files/inline_images/NIT-2011-Methodology.pdf](http://www.freedomhouse.org/sites/default/files/inline_images/NIT-2011-Methodology.pdf)

Tabel nr.2 *Kõrgõzstan Nations in Transit 1999-2011*⁴⁵

⁴⁵Freedom House, "Nations in Transit 2011: THE AUTHORITARIAN DEAD END IN THE FORMER SOVIET UNION, 2011 lk 13, 14, 15, 20 ja "Nations in Transit:2009:Kyrgyzstan"
url:<http://www.unhcr.org/refworld/publisher,FREEHOU,,KGZ,4a55bb3fc,0.html>

Tabel nr.3 *Gruusia: Nations in Transit:1999-2011*⁴⁶

⁴⁶Freedom House, "Nations in Transit 2011: THE AUTHORITARIAN DEAD END IN THE FORMER SOVIET UNION, 2011 lk 13, 14, 15, 20 ja "Nations in Transit:2009:Georgia"
 url:<http://www.unhcr.org/refworld/docid/4a55bb3d9.html>

The impact of institutional factors on Georgia, Ukraine and Kyrgyzstan "color revolutions" as a breakthrough political regime transitions
Andres Mõttus

Summary

The aim of this study was to analyze the impact of the institutional factors on Georgia: Rose Revolution, Ukraine: Orange Revolution and Kyrgyzstan: Tulip Revolution. Color revolutions.

According to Thomas Carothers one of the fifth core assumptions that define transition paradigm democratization tends to unfold in a set sequence of stages. First there occurs the *opening*: a period of democratic ferment and political liberalization, secondly follows *breakthrough*: the collapse of the regime and emergence of a new democratic system and then comes *consolidation*: a slow process which democratic forms are transformed into democratic substance through the reform of state institutions.

According to these theory color revolutions considered to be breakthrough. But it is not the first time for those countries to become a transition toward democracy. As in the early 1990s with the breakup of the Soviet Union and the establishment of 15 post-Soviet republics: Georgia, Ukraine, and Kyrgyzstan started to move towards democratic regime, but failed and with breakthrough of the color revolutions gained second chance for regime transition.

The main findings of the analyze are four main institutional factors that made color revolutions to come true. As in the first cycle of the transition of the political regime: observed countries did not move towards democracy, but became patronal presidentialism, where power resides overwhelmingly in a directly elected presidency and, crucially, this power involves not only formal authority, but immense informal authority based on pervasive patron-client relationships and machine politics. Once representatives of the country elite agree on who is likely to win the struggle, they have great incentive once again to rally around the president, so as to avoid falling out of favor with the new president's team. Eduard Shevardnadze, Leonid Kuchma and Askar

As they firstly gained the control of the elites, but afterwards failed to save it and color revolutions could happen.

The other important institutional factor that made Georgia, Ukraine and Kyrgyzstan move to transition of political regime is wide promoting democracy and democratical institutions by western countries.

As the regimes of these post-communist countries were not so autocratic as some of the others post-communist countries: there were some kind of independent media that had very important impact on color revolutions. As all the cases started after „stolen elections“ the wide and thrustful broadcasting had huge role in mobilizing the community.